

Uralica 1
Helsingiensa

Lähivertailuja 18

TOIMITTANEET
HELLE METSLANG
JA RIHO GRÜNTAL

HELSINKI 2008

Lähtekeele mõju ja produtseerimiskontekst:

eesti õpilased soome mitmusevorme käänamas

ANNEKATRIN KAIVAPALU

Tallinna ülikool

1. Lähedase sugulaskeele mõju sihtkeele omandamisele

Rahvusvahelises sihtkeele omandamise alases uurimises ollakse tänapäeval üsna üksmeelselt seisukohal, et lähtekeel mõjutab sihtkeele omandamist. Mida lähedasemad on lähtekeel ja sihtkeel, seda kiiremini sihtkeelt omandakse, eriti õppimise algperioodil (Schmidt 2001). Kuna lähedaste sugulaskeelte struktuuride ühisosa on suurem kui kaugemate keelte puhul, on võimalused lähtekeele mallide ülekandeks sihtkeelde kõikidel keeletasanditel märgatavalt laialdasemad (Kaivapalu – Martin 2007).

Keeleülekande uurimise ajaloo vältel on kõige skeptilisemalt suhtunud ülekande võimalikusesse morfoloogiatasandil. Eriti muutemorfoloogia on arvatud olevat keeleülekande osas täiesti immuunne (Jarvis – Odlin 2000: 536–539). Valdavalt ingliskeelses indoeuroopa keelte omandamisele orienteeritud teoreetilises kirjanduses on nimetatud keeleülekande võimalike toimimisaladena küll fonoloogiat, süntaksit ja semantikat (vt. nt. Selinker 1983: 36; Odlin 1989), kuid morfoloogiline ülekanne on väidetud olevat harva esinev ning näiteid selle kohta ei esitata (nt. Faerch – Casper 1986). Empiirilise ainekogu kasv ja indoeuroopa keeltest tüpoloogiliselt erinevate keelte uurimine lähtekeele mõju seisukohalt on aga näidanud, et paljud väidetavalt keeleülekandele allumatud morfoloogilised struktuurid leiavad ometi tee õppijakeelde (Sulkala 1996: 148–151).

Viimase aja uurimuste tulemusena on morfoloogia vastupidiselt varasematele seisukohtadele arvatud olevat isegi lähtekeelest enim mõjutatud keele allsüsteem (nt. Toth 2000; Montrul 2000; Miličević 2005). Nendes peamiselt MDH-hüpooteesist (*Markedness Differential Hypothesis*), aga ka *Full Transfer / Full Access* -hüpooteesist¹ (Novaković 2004) lähtuvalt uurimustes käsitletakse siiski vaid vabade morfeemide ülekannet ja morfosüntaksit, mitte aga muutemorfoloogiat.

Samas kinnitavad ulatuslikult muutemorfoloogiat kasutavate lähedaste sugulaskeelte uurijate ning õpetajate tähelepanekud ja kogemused nii positiivse kui ka negatiivse keeleülekande olulist rolli sihtkeele muutemorfoloogia omandamisel (nt. hispaania-lusitaania, Wolfgang Dressleri suuline konsultatsioon 11.6.2006). Ka väheste empiiriliste uurimuste (Sulkala 1996; Kultalahti 1996; Jarvis – Odlin 2000; Kaivapalu 2005) põhjal on ilmne, et lähtekeele muutemorfoloogia mõjutab märkimisväärselt lähedase sugulaskeele morfoloogiliste vormide omandamist ja produtseerimist. Morfoloogilise ülekande puhul ei ole aga mingil juhul tegemist unitaarse nähtusega. Lähtekeel võib mõjutada sihtkeele morfoloogiliste vormide omandamist ja produtseerimist enam kui ühel viisil: lähte- ja sihtkeele mallide võrdlus võimaldab nii positiivset kui ka negatiivset ülekannet sõltuvalt mallidevahelisest konvergensist või divergensist. Seetõttu on uurimistulemuste võrreldavuse ja üldistatavuse huvides metodoloogiliselt oluline hoida teineteisest lahus lähtekeele positiivne ja negatiivne mõju (Kaivapalu – Martin 2007). Kui lähte- ja sihtkeel on mõlemad mitmekesise ja ulatuslikku ühisosa omava morfoloogiasüsteemiga keeled, on lähtekeele mõju seni väidetust tunduvalt positiivsem (Kaivapalu 2005, 2006). Samuti ei ole lähtekeele morfoloogiline mõju eraldiseisev ilming, vaid pigem koos teiste produtseerimisprotsessi mõjutavate teguritega eri tingimustel erinevalt toimiv üldine suundumus (Odlin 1989: 42).

¹ MDH-hüpooteesi olemusest lähemalt vt. Eckman 1977, *Full Transfer/Full Access*-hüpooteesist Schwartz – Sprouse 1996.

2. Produtseerimiskontekst lähtekeele mõju avaldumise tingimusena

Kuigi lähtekeele mõju sihtkeele omandamisele enam ei vaidlustata, valitseb lähtekeele mõju olemuse, sellega koos esinevate tegurite ja esinemistingimuste osas rohkesti vastakaid seisukohti (Ringbom 1987; Dechert – Raupach 1989; Jarvis 2000; Schmidt 2001). Lähtekeele mõju uurimise hetkeseisu valguses ei ole seega enam eesmärk leida vastus küsimusele, kas lähtekeel mõjutab õppimist või mitte, vaid uurida, millistes sihtkeele valdkondades on keeleülekande roll olulisem, kuidas, milliste teguritega koos ning millistel tingimustel ülekanne toimub, milline on selle olemus ja mis seda piirab (Jarvis 2000).

Üks palju vaieldud, kuid empiiriliselt peaaegu uurimata lähtekeele mõju avaldumistingimusi on produtseerimiskontekst². Õppija seisukohalt pole aga sugugi ükskõik, kas sama keeleainest toodetakse suuliselt või kirjalikult. Kirjaliku keelekasutuse puhul on õppijal tunduvalt rohkem aega mõelda ja valida erinevate võimaluste vahel, suuline keelekasutus seevastu nõuab kiiremat reageerimist. Samuti erineb üksiksõnade käänamine nende kasutamisest terviktekstis. Õpetamiskogemuste põhjal teatakse, et sõltuvalt õppimisaja pikkusest ja sihtkeele oskuse tasemest võib tervikteksti laiem kontekst nii segada kui ka aidata õppijat.

Käesolevas artiklis analüüsin produtseerimiskonteksti mõju eesti gümnaasiumiõpilaste tulemustele soome mitmusevormide käänamisel kirjaliku ja suulise üksiksõnatesti ning kirjalike jutustuste abil. Vaatluse all on seega kaks aspekti: ühelt poolt käändevormide moodustamise erijooned üksiksõnana ja jutustuste laiemas kontekstis, teisalt kirjaliku ja suulise vormimoodustuse erinevused. Uuritavad õpilasarühmad (algajad ja edasijõudnud) erinevad teineteisest vaid soome keele õppimise aja pikkuse poolest. Eesmärgiks on selgitada, millised on produtseerimis-

---

² Kasutan selles artiklis eestikeelses kirjanduses seni veel juurdumata terminit *produtseerimiskontekst* soomekeelse termini *prosessointikonteksti* ja ingliskeelse termini *processing context* vastena tähistamaks morfoloogiliste vormide moodustamise viisi (kirjalikult, suuliselt; üksiksõnana, lausekontekstis).

konteksti ja lähtekeele mõju vastastikused seosed ning kuidas sõltub lähtekeele mõju produtseerimiskontekstist erinevas sihtkeele omandamise faasis.

3. Produtseerimiskontekstide erijooni

Kirjalik üksiksõnatest on võõrkeeleõppes ilmselt kõige pikemate traditsioonidega meetod õppija oskuste määratlemiseks. Kirjalikku testi iseloomustab suulise testiga võrreldes eelkõige pikem produtseerimisaeg: õppijal on kirjutades rohkem aega mõelda ning kaaluda eri vastusevariantide sobivust. Üksiksõnatestis keskendub õppija vaid moodustatavale sõnavormile ega tarvitse arvesse võtta muid lauses esinevaid sõnu. Samas toimib üksiksõnatestis testiefekt (*priming*-efekt): juba moodustatud eelnev testivorm võib mõjutada järgneva vormi tüve- ja sufiksivariandi valikut nii vertikaalselt kui ka horisontaalselt (vt.lisa) s.t. nii sõna- kui ka käändeparadigma siseselt. Näiteks võib õppija kas kõik testitavad mitmuse partitiivi vormid või osa nendest produtseerida *jA*-lõpulisena seetõttu, et ta oskab käänta esimest testisõna *koulu* normipäraselt *jA*-lõpulisena. Horisontaalne testiefekt ilmneb siis, kui õppija kasutab eelnevalt moodustatud normipärasest või normivastast testivormi kas tervikuna või osaliselt järgnevate vormide aglutineerimisbaasina: näiteks kääneb sõna *hyinen* mitmuse partitiivis *hyinenia* ja selle põhjal mitmuse elatiivis *hyineniasta* (Kaivapalu 2005: 310). Üksiksõnatesti testiefekt on niisiis paradigmaatiline.

Suuline üksiksõnatest erineb kirjalikust üksiksõnatestist esmajoonetundvalt lühema produtseerimisaja poolest. Nagu ilmneb alljärgnevast dialoogist, on õppijate arvates suulise testi lühem produtseerimisaeg peamine vormimoodustusprotsessi raskendav tegur:

A.K.: Kas suuliselt on kergem teha kui kirjalikult?

P.: Eks vist mingi vahe ikka on. Kirjutades näeb, mis tuleb.

A.K.: On nagu aega järele natukene mõelda ka?

P.: Mh-h.

Suuline test eeldab õppijalt vormi kiiret moodustamist ja produtseeritud vormi kohest väljaütlemist. Seetõttu on suulisele testile omane aeglustamisvõtete kasutamine: pausid, kordused ja parandused annavad tunnistust produtseerimisprotsessi keerulisusest (Hokkanen 2001; Muikku-Werner 2002: 16). Aeglustamisvõtete kasutussagedus ja paiknemine sõnavormis võimaldavad jälgida, kuidas õppija sõnavormi moodustab: mis talle raskusi valmistab, milliste allomorfide vahel kõhkleb, kuidas väljaöeldut parandab (Kaivapalu 2005: 101, 191); näiteks

talvirengas talvirenkai- ta- talvi- rengoita
kangas kankkoja ei kankkaisia kankkoja
veistos veis/toiii- veistoi//sss/hin veistoi- veistoiisiin

Nagu kirjalikus üksiksõnatestis, nii ka suulises üksiksõnatestis on õppija tähelepanu keskendatud sõnavormile. Erinevalt kirjalikust üksiksõnatestist on aga suulise üksiksõnatesti paradigmaatiline testiefekt pigem horisontaalne: vormi produtseerimist ei mõjuta niivõrd eelnev testisõna kui sama sõna eelnevalt moodustatud käändevorm, näiteks mitmuse partitiivi *herkkuja* põhjal produtseeritud mitmuse elatiiv *herkkuiasta* (Kaivapalu 2005: 187).

Kirjalikule jutustusele on samuti iseloomulik suhteliselt pikk produtseerimisaeg. Erinevalt üksiksõnatestist on õppija tähelepanu keskendunud mitte testitavale sõnavormile, vaid esmajoones jutustuse süžeele. Kirjaliku jutustuse testiefekt on oma olemuselt üksiksõnatesti testiefektist erinev, sest sisaldab nii paradigmaatilisi kui ka süntagmaatilisi elemente. Testitava sõnavormi moodustamist mõjutab lisaks käändeparadigmale lause struktuur (Kaivapalu 2005: 107):

Siellä he ostavat leluja, matkalaukkuja, herkkuja, herneja, kangaita, lakkija ja myös kirjeja.

ostaa-verb tingib partitiivivormide loetelu, mis antud juhul algab *ja*-lõpuliste vormidega. Ka *herne*-sõna partitiiv on moodustatud eelnevate *ja*-lõpuliste vormide analoogia põhjal, aga *kangas* on ilmselt lähtekeele

mõjul spontaanselt käänatud normipäraselt *ita*-lõpulisena. Hiljem on siiski *kangaita* eelnevate vormide mõjul parandatud *ja*-lõpuliseks.

Kirjalikus jutustuses on õppijal ka võimalus mingil määral valida sõnavorme: kasutada esmajoones paremini omandatud ja vältida enda jaoks mingil põhjusel keerulisi. Õppijad omandavad ja kasutavad sihtkeelt sageli fraasidena, analüüsimate järjenditena, mis sobivad hästi jutustuste üksiksõnatestist laiemasse produtseerimiskonteksti. Samas eeldab jutustuse kirjutamine loovat keelekasutust, mitte ainult valmis fraaside ja lausete matkimist. Loov keelekasutus nõuab nii analüüsi kui ka sünteesi: õppija peab oskama jagada väljendeid väiksemateks üksusteks ja (taas) ühendada analüüsitud üksusi uuteks terviklikeks väljenditeks (Schmidt 2001). Samuti võib ümbritsev lausekontekst raskendada produtseerimist seetõttu, et õppija peab samaaegselt keskenduma mitmele tegevusele.

Seega on keeleõppija seisukohalt tegemist vägagi erinevate tingimustega, mis oletatavasti mõjutavad testitulemusi, vormimoodustusprotsessi ning lähtekeele mõju avaldumist.

4. Hüpoteesid, aineistik ja informandid³

Eelöeldu põhjal võib formuleerida järgmised **hüpoteesid**:

- 1) testisõnu käänatakse jutustustes tervikuna paremini kui üksiksõnatestis;
- 2) kirjalike jutustuste produtseerimiskontekst suurendab lähtekeele positiivset ja vähendab negatiivset mõju;
- 3) kirjaliku üksiksõnatesti käänamistulemused on tervikuna paremad kui suulise üksiksõnatesti tulemused;
- 4) suulise üksiksõnatesti produtseerimiskontekst vähendab lähtekeele positiivset ja suurendab negatiivset mõju;

³ Kuna käesoleva uurimuse metodoloogia üksikasjalik kirjeldus on eelnevalt juba avaldatud nii eesti (Kaivapalu 2006), soome (Kaivapalu 2005) kui ka inglise keeles (Kaivapalu & Martin 2007), piirdun siinkohal vaid uurimisküsimuse seisukohalt kõige olulisemaga.

- 5) lähtekeele mõju ja produtseerimiskonteksti seosed sõltuvad õppimisaja pikkusest.

Ainestik on kogutud käänamistesti abil (vt. lisa). Test koosnes erinevatest ülesannetest: nii kirjalikult kui ka suuliselt sooritatavast üksiksõnatestist ja kirjalikust jutustusest. Osal algajate rühma informantidest palusin kirjaliku üksiksõnatesti sooritamise ajal n.ö. valjusti mõelda ning kommenteerida oma tegevust. Lindistasin kommentaarid ning täpsustasin neid lindistusele järgnevas intervjuus õpilastega. Antud meetodit (sm. *ääneenajattelu*, ingl. *thinking aloud*) on peetud tõhusaimaks võimaluseks uurida põhjalikumalt keelematerjali produtseerimise kulgu ning saada selgust õppija mentaalsetest protsessidest (Block 1992, Swain – Lapkin 1995). Suulise testi ajal oli õpilastel ees testiülesanne ja nende öeldud käändevormid lindistati. Suulises testis osalesid ainult algajad.

Testitavateks käänetekks olid mitmuse partitiiv, mitmuse illatiiv ja mitmuse elatiiv. Mitmuse partitiiv on soome keele õpetuses keskne, sagedasti esinev ja paljudes õpikutes (nt. Sark 1995, Parviainen – Sander 1997) esimene õpitav *i*-mitmuse vorm. Nii mitmuse partitiiv kui ka elatiiv moodustatakse kahes käändtüübis („Suomen kielen perussanakirja” 41. *vieras*-tüüp ja 48. *hame*-tüüp, vt. PS) vähemalt ühes paralleelvormis eesti ja soome keeles samamoodi (ee. *herneid* : *herneist* ja sm. *herneitä* : *herneistä*; ee. *võõraid* : *võõraist* ja sm. *vieraita* : *vieraista*). Mitmuse partitiivis ja mitmuse elatiivis on niisiis olemas lähtekeele morfoloogilise mõju toimimiseks vajalik kahe keele süsteemide ühisosa (Martin 2006: 46). Mitmuse illatiivis erinevad eesti ja soome keele käändelõpud ja astmevahelduslike sõnade aste, kuid mitmuse tüvi moodustatakse kahes lähedases sugulaskeeles samamoodi (ee. *herneisse* ja sm. *herneisiin*; ee. *võõraisse* ja sm. *vieraisiin*).

Testitavad sõnad olid kõikides ülesannetes samad; nende valik põhines sõnade sarnasusel ning erinevusel lähte- ja sihtkeeles. Lähte- ja sihtkeele tähenduse, tüve ning käänamismalli sarnasus ja erinevus võivad põhimõtteliselt kombineeruda järgnevalt:

- 1) testisõnadel *vilkas, kangas, vieras, tuote, laine, herne, talvirengas*, **n(k)irkas*⁴ on lähte- ja sihtkeeles sama või väga lähedane tähendus ja tüvi ning testitavates käänetes vähemalt üks samamoodi käänduv paralleelvorm (STSK⁵):

sm. *laine*   *laineita*   *laineisiin* ~ *-hin*   *laineista*
 ee. *laine*   *laineid*   *laineisse*   *laineist*

- 2) sõnade *opas, hidas, patsas, kohde, ohje, kirje, musiikiliike*, **v(n)eule* tüved erinevad lähte- ja sihtkeeles semantiliselt, kuid käänamismall on sama (ETSK):

sm. *patsas*   *patsaita*   *patsaisiin* (*-hin*)   *patsaista*
 ee. *kitsas*   *kitsaid*   *kitsaisse*   *kitsaist*

- 3) sõnadel *koulu, kirkko, pankki, toinen, kerros, kauppakeskus*, **s(t)yhmä* on lähte- ja sihtkeeles sama või väga lähedane tähendus ja tüvi, kuid sõnad käänduvad erinevalt (STEK):

sm. *koulu*   *kouluja*   *kouluihin*   *kouluista*
 ee. *kool*   *koole*   *koolidesse*   *koolidest*

- 4) sõnadel *lelu, herkku, lakki, hyinen, veistos, matkalaukku*, **s(t)ulkki* on nii erinev tüvi kui ka erinev käänamismall (ETEK):

sm. *veistos*   *veistoksia*   *veistoksiin*   *veistoksista*
 ee. *skulptuur*   *skulptuure*   *skulptuuridesse*   *skulptuuridest*

Esimesel juhul, STSK-sõnarühmas, on lähte- ja sihtkeele konvergens maksimaalne: samasus esineb nii fonoloogilisel, morfoloogilisel kui ka semantilisel tasandil. Teine testisõnade rühm (ETSK) võimaldab identifitseerida lähte- ja sihtkeele vahelist samasust fonoloogilisel ja

⁴ Tärniga tähistatud tehissõnad on moodustatud olemasolevatest sõnadest esimese hääliku asendamise teel, selgitamaks, kas ja kuidas kandub lähtekeele käänamismall sihtkeelde üle juhul, kui sõna tähendus on õppija jaoks kindlasti tundmatu.

⁵ Vastavustüüpide lühendite selgituseks: STSK – sama tüvi, sama käänamine; ETSK – eri tüved, sama käänamine; STEK – sama tüvi, erinev käänamine; ETEK – eri tüved, erinev käänamine.

morfoloogilisel, kuid mitte semantilisel tasandil. STEK-sõnarühma konvergens on fonoloogiline ja semantiline, kuid mitte morfoloogiline. Seega võimaldavad STSK- ja ETSK- rühmade testisõnad positiivset keeleülekannet: lähtekeele käänamismalli analoogiline kasutamine viib ka sihtkeeles normikohase tulemuseni. STEK-sõnarühma sõnad seevastu annavad alust lähtekeele morfoloogia negatiivseks ülekandeks: sama tüvi ning tähendus lähte- ja sihtkeeles loovad eeldused ka morfoloogilise malli siirdumiseks lähtekeelest sihtkeelde. STEK-sõnarühmas aga lähtekeele käänamismalli ülekanne lähte- ja sihtkeele morfoloogiliste mallide divergentsi tõttu sihtkeeles normikohast tulemust ei põhjusta. Neljandas testisõnade rühmas ühelgi keeletasandil samasusi ei esine, s.t. lähte- ja sihtkeele vaheline divergens on maksimaalne.

Informantideks olid eesti abituriendid Kärdla Ühisgümnaasiumist ja Tartu Forseliuse Gümnaasiumist. Nn. „edasijõudnud“ alustasid õpinguid kuuendas klassis ning olid õppinud soome keelt võõrkeelena umbes 450 tundi; nn. „algajad“ alates kümnendast klassist umbes 200 tundi⁶. Edasijõudnud olid niisiis õppinud soome keelt ajaliselt üle kahe korra rohkem kui algajad. Õppijate keeleoskuse tase ei ole seega antud uurimuses määratletud otseselt vastavate testide abil, vaid kaudselt õppimisaja pikkuse põhjal. Tabelis 1 on esitatud eri testiülesannetes osalenud õpilaste arv.

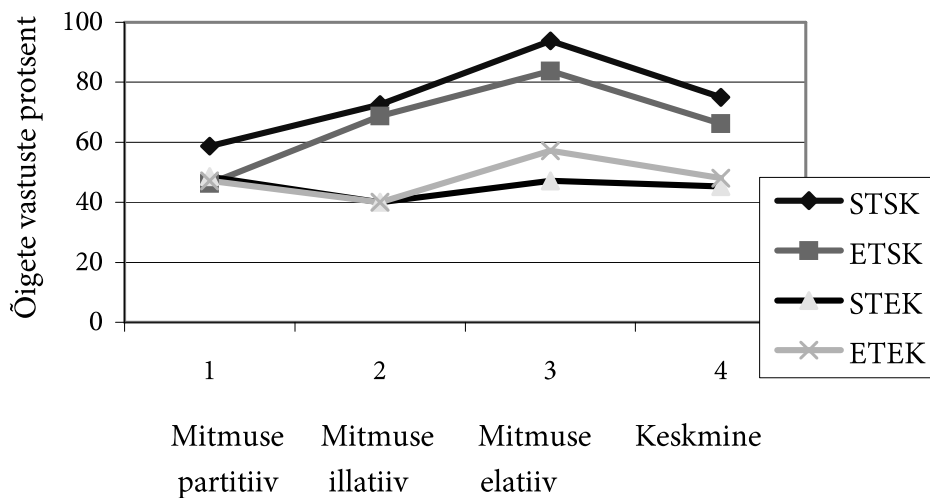
TABEL 1. *Eri testiülesannetes osalenud õpilaste arv*

	Kirjalik üksiksõnatest	Kirjalik jutustus	Suuline üksiksõnatest	Õppijate kommentaaride lindistused; intervjuud
Kõik eestikeelsed informandid, neist	30	27	9	9
edasijõudnud	10	10	–	–
algajad	20	17	9	9

⁶ Termineid *edasijõudnud* ja *algajad* ei kasutata niisiis selles artiklis samas tähenduses kui Euroopas keeleoskuse hindamisel üldiselt tavaks on.

5. Tulemused

Joonistel 1 ja 2 on esitatud edasijõudnud õpilaste kirjaliku üksiksõnatesti ja kirjalike jutustuste ning joonistel 3, 4 ja 5 algajate kirjaliku üksiksõnatesti, suulise üksiksõnatesti ja kirjalike jutustuste käänamistulemused testisõnarühmade kaupa. Joonis 1 kujutab edasijõudnute kirjaliku üksiksõnatesti käänamistulemusi mitmuse partitiivis, mitmuse illatiivis ja mitmuse elatiivis ning kolme testitava käände keskmisena.

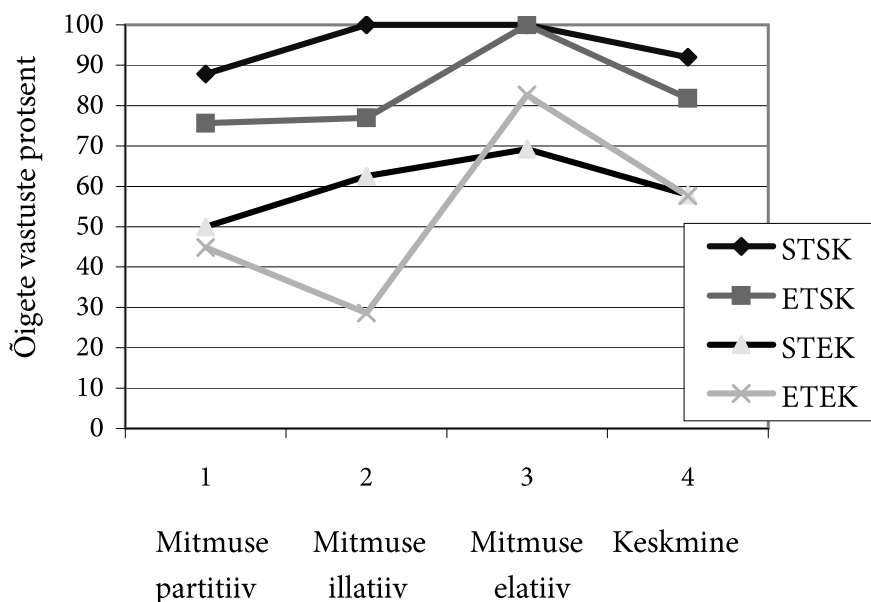

JOONIS 1. Edasijõudnute ($n = 10$) kirjaliku üksiksõnatesti käänamistulemused sõnarühmiti

Jooniselt 1 ilmneb, et lähtekeele positiivne mõju on suurim juhul, kui lähte- ja sihtkeele sõnavormide vahel valitseb konvergens nii fonoloogilisel, morfoloogilisel kui ka semantilisel tasandil: STSK-rühma sõnu on käänatud teistest testisõnarühmadest paremini kõikides testitavates käänetes. STSK-sõnarühmas on lähte- ja sihtkeele mallide vaheline konvergens suurim võimalik. Potentsiaalselt teadvustatud lähte- ja sihtkeele mallide võrdlemine õppijate poolt ning sellest tulenev lähtekeele käänamismalli analoogiline kasutamine viivad ka sihtkeeles soovitava tulemuseni. Lähte- ja sihtkeele sõnavormide fonoloogilise ning morfoloogilise konvergentsi korral (ETSK-sõnarühm) on tulemused ootuspäraselt veidi nõrgemad kui maksimaalse konvergentsi puhul, kuid mitmuse illatiivis, elatiivis ja keskmiselt on õigete vastuste protsent siiski lähte- ja sihtkeeles

erinevalt käänduvatest sõnarühmadest (STEK- ja ETEK-sõnarühmad) tunduvat kõrgem. STSK- ja eriti ETSK-sõnarühma nõrgemate partitiivitulemuste põhjusi võrreldes ülejäänud testitavate käänetega olen analüüsinud varasemates publikatsioonides (Kaivapalu 2005, 2006; Kaivapalu – Martin 2007). Edasijõudnud õpilaste kirjaliku üksiksõnatesti tulemused osutavad ka, et lähte- ja sihtkeele sõnavormide vaheline maksimaalne divergents (ETEK-sõnarühm) on õppija jaoks ligikaudu sama raskusastmega kui fonoloogilise ja semantilise konvergenti kombinatsioon (STEK-sõnarühm).

Joonisel 2 on esitatud samade testisõnarühmade käänamistulemused edasijõudnud õpilaste kirjalikes jutustustes.

JOONIS 2. Edasijõudnute ($n = 10$) kirjalikes jutustustes esinevate mitmusevormide käänamistulemused sõnarühmiti

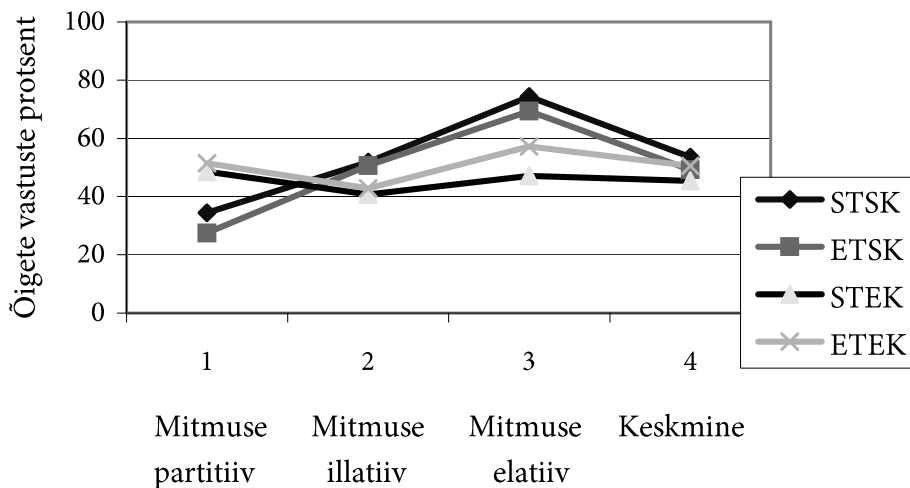
Joonis väljendab esmajoones kolme seika:

- 1) kõikide testisõnarühmade käänamistulemused on jutustustes paremad kui üksiksõnatestis;
- 2) vahe lähte- ja sihtkeeles konvergeeruvate (STSK- ja ETSK-sõnarühmad) ja divergeeruvate (STEK- ja ETEK-sõnarühmad) käänamismallide tulemuste vahel on suurem kui üksiksõnatestis;

- 3) üksiksõnatestiga võrreldes on testitavate käänete tulemused ühtlasemad.

Edasijõudnud õpilaste kirjaliku üksiksõnatesti ja jutustuste käänamistulemuste võrdlus kinnitab seega kaht esimest hüpoteesi: kirjalik jutustus produtseerimiskontekstina põhjustab üksiksõnatestiga võrreldes paremaid käänamistulemusi kõikides testitavates sõnarühmades, eriti aga soodustab lähtekeele morfoloogia positiivset ning vähendab negatiivset mõju.

Edasijõudnud õpilastest üle kahe korra vähem soome keelt õppinud algajate kirjaliku üksiksõnatesti tulemused on esitatud joonisel 3.

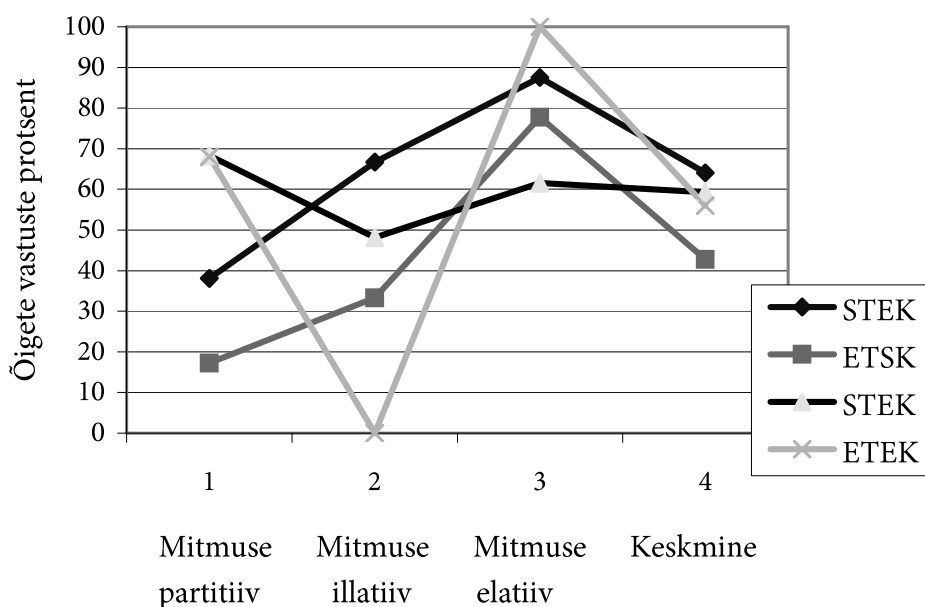

JOONIS 3. Algajate ($n = 20$) kirjaliku üksiksõnatesti käänamistulemused sõnarühmiti

Jooniselt 3 ilmneb, et võrreldes edasijõudnud õpilastega ei ole algajate kirjaliku üksiksõnatesti tulemustes erinevusi lähte- ja sihtkeeles eri käänamismalliga sõnarühmade osas (STEK- ja ETEK-sõnarühmad). Lähte- ja sihtkeeles konvergeeruva käänamismalliga sõnade (STSK- ja ETSK-sõnarühmad) testitulemused on aga algajatel edasijõudnutest nõrgemad. Lühemast õppimisajast tingitud tagasihoidlikum sihtkeele oskamise tase ei võimalda seega lähtekeele positiivsel mõjul avalduda samal määral kui edasijõudnute produtseerimisprotsessis. Samas jääb lähtekeele negatiivne mõju õppimisaja pikenedes muutumatuks. Alga-

jad on käänanud STSK- ja ETSK-rühma testisõnu STEK- ja ETEK-rühma sõnadest paremini mitmuse illatiivis ja elatiivis, kuid mitmuse partitiivis jäävad konvergeeruva käänamismalliga sõnarühmade tulemused divergeeruva käänamismalliga sõnarühmade tulemustele alla. Lähtekeele positiivne mõju avaldub seega algajate produtseerimiprotsessis juhul, kui puuduvad võistlevad käänamistulemusi mõjutavad tegurid (Kaivapalu 2005: 259–260). Madalad partitiivitulemused põhjustavad ka minimaalse erinevuse sõnarühmade vahel kolme testikäände keskmistes tulemustes.

Joonis 4 kujutab algajate kirjalikes jutustuses esinevate testisõnade käänamistulemusi.

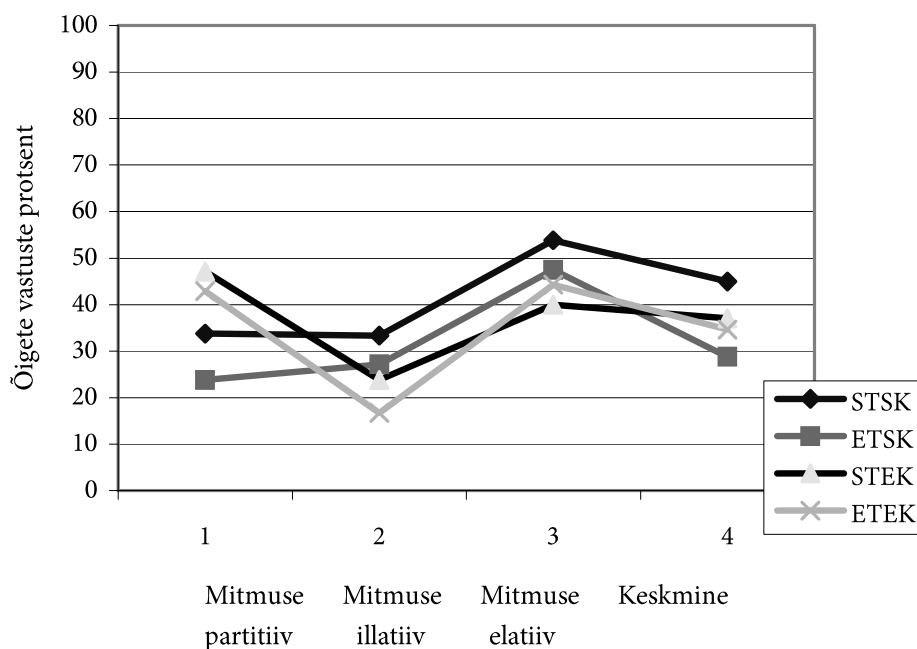

JOONIS 4. Algajate ($n = 17$) kirjalikes jutustustes esinevate mitmusevormide käänamistulemused sõnarühmiti

Jooniselt 4 nähtub, et algajate kirjalike jutustuste käänamistulemused on üksiksõnatesti tulemustest paremad kõikides testisõnarühmades peale lähte- ja sihtkeeles eritüveliste, kuid samamoodi käänduvate testisõnade (ETSK-sõnarühm). ETSK-rühma sõnu on üksiksõnatestis jutustustest paremini käänatud mitmuse partitiivis ja illatiivis ning keskmiselt. Vaid mitmuse elatiivis ületavad jutustuste tulemused üksiksõnatesti tulemusi.

Kirjalike jutustuste produtseerimiskontekst suurendab seega lähtekeele positiivset mõju algajate käänamisprotsessis vaid juhul, kui lähte- ja sihtkeele sõnavormide vahel esineb nii fonoloogiline, morfoloogiline kui ka semantiline konvergens. Pelgalt fonoloogiline ja morfoloogiline konvergens ilma semantilise konvergensita muudab lähte- ja sihtkeele mallide samastamise algajate jaoks keeruliseks: lähtekeeles erinev tüvi ning tähendus peidab õppija eest lähte- ja sihtkeele käänamismalli samsuse. Seetõttu on raskendatud lähtekeele analoogia kasutamine soovitava tulemuse saamiseks sihtkeeles. Mitmuse elatiivi suhteliselt paremad tulemused kinnitavad taas väidet, et sihtkeele produtseerimisprotsessis võistlevad omavahel paljud tegurid, millest lähtekeele mõju on vaid üks (MacWhinney 1990: 75–85, Jarvis 2000: 259). Produtseerimisprotsessi lõplik tulemus sõltub tegurite hulgast ja tugevusest: erinevalt partitiivist ja illatiivist ei ole õppijal elatiivis tarvis valida mitme tüve- ja sufiksivariandi kombinatsiooni vahel.

Algajate suulise üksiksõnatesti tulemused on esitatud joonisel 5.

JOONIS 5. Algajate ($n = 10$) suulise üksiksõnatesti tulemused sõnariühmiti

Jooniselt 5 ilmneb kaks olulist seika:

- 1) algajate suulise üksiksõnatesti käänamistulemused on kõikides sõnarühmades ja kõikides testitavates käänetes nõrgemad kui kirjalikes üksiksõnatestides;
- 2) lähte- ja sihtkeeles konvergeeruva käänamismalliga sõnade eelis võrreldes divergeeruva käänamismalliga sõnadega kaob: testi-sõnarühmade vahelised erinevused on väiksemad kui kirjalikus üksiksõnatestis.

Suulise üksiksõnatesti lühem produtseerimisaeg nõrgendab seega algajate käänamistulemusi tervikuna ning vähendab ka lähtekeele positiivset mõju.

6. Järeldused

Käesoleva uurimuse eesmärgiks oli selgitada lähtekeele muutemorfoloogia mõju ja produtseerimiskonteksti vastastikuseid seoseid juhul, kui lähtekeeleks on sihtkeelele lähedane sugulaskeel. Vaatluse all olid ühelt poolt käändevormide moodustamine üksiksõnana ja jutustuste laiemas kontekstis, teisalt kirjaliku ja suulise käänamise erinevused.

Oletasin, et kirjaliku jutustuse produtseerimiskontekst parandab tervikuna kõikide testisõnarühmade käänamistulemusi üksiksõnatestiga võrreldes, sest lähedane sugulaskeel lähtekeelena loob eelduse suhteliselt kiireks sihtkeele esmase oskuse omandamiseks ja seega ka jutustuse kirjutamisel vajalikuks loovaks keelekasutuseks. Samuti on õppijal isegi nn. poolstruktureeritud jutustuses võimalik kasutada paremini omandatud morfoloogilisi vorme ning vältida neid, mis ühel või teisel põhjusel tekitavad ebakindlust. Eeldasin ka, et keskendumine mitte niivõrd produtseeritavale sõnale kui tervikteksti loomisele soodustab sihtkeelega konvergeeruvate lähtekeele mallide ülekannet lähtekeelest sihtkeelde, mida üksiksõnatestis võib takistada sihtkeele reeglite liigne üldistamine (Kaivapalu 2005: 97–98, 269–270).

Tulemuste analüüs kinnitas mõlemaid kirjalikke jutustusi puudutavaid hüpoteese. Võrreldes kirjaliku üksiksõnatestiga tugevdas jutustuste

produtseerimiskontekst lähtekeele positiivset mõju eriti märgatavalt edasijõudnute käänamisprotsessis. Samuti ühtlustusid edasijõudnute jutustustes testitavate käänete tulemuste vahelised erinevused. Algajate produtseerimisprotsessis tugevdas jutustuste kontekst lähtekeele positiivset mõju samatüvelistes sama käänamismalliga sõnades, kuid mitte eritüvelistes sama käänamismalliga sõnades. Kuna jutustuste laiemas produtseerimiskontekstis tuleb õppijal võtta samaaegselt arvesse mitmeid üksikasju, on lähte- ja sihtkeele mallide semantilise samasuse identifitseerimine algajate jaoks jutustustes olulisem täiendav vihje sihtkeeles normikohase tulemuse saavutamiseks kui üksiksõnade käänamisel.

Niisiis osutus õigeks ka hüpotees, et lähtekeele mõju ja produtseerimiskonteksti seosed avalduvad erinevas sihtkeele omandamise faasis erinevalt. Kirjalikul üksiksõnade käänamisel suurenes lähtekeele positiivne mõju koos õppimisaja pikkuse ja sihtkeele oskuse suurenemisega, samal ajal kui lähtekeele negatiivne mõju jäi muutumatuks (Kaivapalu – Martin 2007). Lähtekeele positiivne mõju suurenes sihtkeele oskuse kasvades ka jutustustes, kuid erinevalt üksiksõnatestist vähenes jutustustes lähtekeele negatiivne mõju. Seega ilmnis jutustustes selgemini kui üksiksõnatestis edasijõudnute ja algajate produtseerimisprotsessi peamine erinevus: algajate keeletajus on lähte- ja sihtkeele morfoloogilised süsteemid veel osaliselt kattuvad ja segunevad seetõttu kergesti omavahel, edasijõudnutel aga juba piisavalt eraldunud, teadmaks, millal lähtekeele malli analoogiline kasutamine viib ka sihtkeeles soovitud tulemuseni ja millal mitte (Kaivapalu 2005: 273).

Kirjaliku ja suulise üksiksõnatesti produtseerimiskonteksti erinevuste osas oletasin, et pikema produtseerimisaja tõttu on kirjaliku üksiksõnatesti käänamistulemused tervikuna paremad kui suulise üksiksõnatesti tulemused. Hüpotees osutus õigeks: võimalus rohkem mõelda erinevate vastusevariantide paikapidavuse üle tõepoolest suurendas õigete vastuste arvu kõikides testisõnarühmades võrreldes suulise üksiksõnatega. Suulise üksiksõnatesti lühem produtseerimisaeg seega nõrgendas käänamistulemusi. Samuti vähendas suulise üksiksõnatesti produtseerimiskontekst lähtekeele positiivset ja suurendas negatiivset mõju: vahe

lähte- ja sihtkeeles konvergeeruvate ja divergeeruvate käänamismallide tulemustes oli väiksem kui kirjalikes üksiksõnatestides.

7. Kokkuvõte

Seega võib käesoleva empiirilise uurimuse tulemuste põhjal väita, et lähedase sugulaskeele morfoloogiasüsteemi mõju sihtkeele produtseerimisprotsessile sõltub nii produtseerimiskontekstist kui ka sihtkeele õppimise aja pikkusest. Lähtekeele mõju ei ole ühtne nähtus: positiivne ja negatiivne keeleülekanne avalduvad eri produtseerimiskontekstides ja sihtkeele omandamise eri faasides erinevalt. Võrreldes kirjaliku üksiksõnatega tugevdas jutustuste produtseerimiskontekst lähtekeele positiivset mõju eriti märgatavalt pikema õppimisaja puhul. Lühema õppimisaja korral tugevdas jutustuste kontekst lähtekeele positiivset mõju vaid juhul, kui lähte- ja sihtkeele mallide vahel valitses lisaks fonoloogilisele ja morfoloogilisele konvergensile ka semantiline konvergens. Kui kirjalikul üksiksõnade käänamisel suurenes lähtekeele positiivne mõju koos õppimisaja pikkusega ning lähtekeele negatiivne mõju jäi muutumatuks, siis jutustustes lähtekeele positiivne mõju küll suurenes sihtkeele oskuse kasvades, kuid lähtekeele negatiivne mõju vähenes. Suulise üksiksõnatesti lühem produtseerimisaeg nõrgendas käänamistulemusi tervikuna ning vähendas samas lähtekeele positiivset ja suurendas negatiivset mõju.

Taas leidis siis kinnitust asjaolu, et tulemuste üldistatavuse ja võrreldavuse huvides tuleb lähtekeele positiivset ja negatiivset mõju uurida eraldi; seda nii seoste osas produtseerimiskonteksti ja õppimisaja pikkusega kui ka lähtekeele mõju olemuse seisukohalt üldisemalt. Produtseerimiskontekstide erijooni ja nende seoseid lähtekeele mõju avaldumisega eri sihtkeele omandamise faasides oleks ilmselt põhjust senisest enam arvestada ka õppetöös.

Kirjandus

- Block, Ellen L. 1992:** See how they read: Comprehension monitoring of L1 and L2 readers. – *TESOL Quarterly* 26:2, lk. 319–343.
- Dechert, Hans W. – Raupach, Manfred 1989:** Introduction. – Hans W. Dechert & Manfred Raupach (toim.), *Transfer in Language Production*, lk. ix–xvii. Norwood, New Jersey: Ablex Publishing Corporation.
- Eckman, Fred R. 1977:** Markedness and the contrastive analysis hypothesis. – *Language Learning* 27:2, lk. 315–330.
- Færch, Claus – Kaspar, Gabriele 1989:** Transfer in Production: Some Implications for the Interlanguage Hypothesis. – Hans W. Dechert & Manfred Raupach (toim.), *Transfer in Language Production*, lk. 173–193. Norwood, New Jersey: Ablex Publishing Corporation.
- Hokkanen, Tapio 2001:** Slips of the tongue. Errors, repairs, and a model. *Studia Fennica Linguistica* 10. Helsinki: Finnish Literature Society.
- Jarvis, Scott 2000:** Methodological Rigor in the Study of Transfer: Identifying L1 Influence in the Interlanguage Lexicon. – *Language Learning* 50:2, lk. 245–309.
- Jarvis, Scott – Odlin, Terrence 2000:** Morphological type, spatial reference, and language transfer. – *Studies on Second Language Acquisition* 22:4, lk. 535–556.
- Kaivapalu, Annekatrin 2005:** Lähdekieli kielenoppimisen apuna. *Jyväskylä Studies in Humanities* 44. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Kaivapalu, Annekatrin 2006:** Kontrastiivlingvistika ja võõrkeele õppimine. – Helle Metslang & Siiri Soidro (toim.), *Lähivertailuja* 16. Soome-eesti kontrastiivseminar Männikul 8.–9.05.2004, lk. 71–100. Tallinna Ülikooli eesti filoloogia osakonna toimetised 6. Tallinn: TLÜ Kirjastus.
- Kaivapalu, Annekatrin – Martin, Maisa 2007:** Morphology in transition: The plural inflection of Finnish nouns by Estonian and Russian learners. – *Acta Linguistica Hungarica* 54:2, lk. 129–156.
- Kultalahti, Outi 1996:** Tunnusmerkkisyysvirolaisten suomenpuhujien vaikeuksien selittäjänä. – Helena Sulkala & Minna Zaman-Zadeh (toim.), *Suomenoppijan kieli tutkimuskohtena*, lk. 15–45. Oulun yliopiston suomen ja saamen kielen ja logopedian laitoksen julkaisu 5. Oulu: Oulun yliopisto.
- Martin, Maisa 2006:** Suomi ja viro oppijan mielessä. Näkökulmia taivutusmuotojen prosessointiin. – Annekatrin Kaivapalu & Külvi Pruuli (toim.), *Lähivertailuja* 17, lk. 43–60. Jyväskylä Studies in Humanities 53. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

- MacWhinney, Brian 1990:** Psycholinguistics and Foreign Language Acquisition. – Juhani Tommola (toim), Vieraan kielen ymmärtäminen ja tuottaminen. AFinLA:n vuosikirja 1990, lk. 71–87. Suomen soveltavan kielitieteen yhdistyksen julkaisuja 48. Turku: Turun yliopisto.
- Miličević, Maja 2005:** Factors involved in the transfer of L1 morphology: Evidence from verbal reflexives. Ettekanne konverentsil EuroSLA 14.–17.9.2005.
- Montrul, Silvina 2000:** Transitivity alternations in L2 acquisition: Toward a modular view of transfer. – Studies on Second Language Acquisition 22, lk. 229–273.
- Muikku-Werner, Pirkko 2002:** Te kävitte Suomessa? Virolaisten ja saksalaisten oppijansuomen syntaksia. – Stiina Rantatalo & Helena Sulkala (toim.), Tutkielmia oppijankielestä II, lk. 7–43. Oulun yliopiston suomen ja saamen kielen ja logopedian laitoksen julkaisuja 21. Oulu: Oulun yliopisto.
- Novakovič, Nadežda 2004:** Language transfer in the acquisition of Serbo-Croatian object clitics by French and English learners of Serbo-Croatian. – Working Papers in English and Applied Linguistics 10, lk. 197–243.
- Odlin, Terrence 1989:** Language Transfer. Cross-linguistic influence in language learning. Cambridge, USA: Cambridge University Press.
- Parviainen, Aira – Sander, Klarika 1998:** Löytöretki Suomeen. Helsinki: Finn Lectura.
- PS = Suomen kielen perussanakirja I–III. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 55. Helsinki: Valtion painatuskeskus.
- Ringbom, Håkan 1987:** The Role of the First Language in Foreign Language Learning. Clevedon: Multilingual Matters LTD.
- Sark, Kaare 1995:** Yy kaa koo. Suomea kouluille 2. Tallinn: ESKO Koolitus.
- Schmidt, Richard 2001:** Theories, evidence, and practice in foreign language teaching. Ettekanne konverentsil Conference on Nordic Languages as second and foreign languages. Reikjavík, May, 2001.
- Schwartz, Bonnie D. – Sprouse, Rex A. 1996:** L2 cognitive states and the Full Transfer/Full Access model. – Second Language Research 12:1, lk. 40–72.
- Selinker, Larry 1983:** Language transfer. – Susanne Gass & Larry Selinker (toim.) Language Transfer in Language Learning, lk. 33–53. Rowley, MA: Newbury House.
- Sulkala, Helena 1996:** Finnish as a second language for speakers of related languages. – Maisa Martin & Pirkko Muikku-Werner (toim.), Finnish and Estonian – new target languages. Proceedings of the Fenno-Ugric Languages as Second and Foreign Languages Symposium. Centre for Applied Language Studies, lk. 143–157. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

- Swain, Merrill – Lapkin, Sharon 1995:** Problems in output and the cognitive processes they generate: A step toward second language learning. – *Applied Linguistics* 16:3, lk. 371–391.
- Toth, Paul D. 2000:** The interaction of instruction and learner-internal factors in the acquisition of L2 morphosyntax. – *Studies on Second Language Acquisition* 22:2, lk. 169–208.

Lisa. Käänamistest

1. Moodusta järgmistest sõnadest mitmuse osastav, sisseütlev ja seestütlev kääne ning kirjuta sõna tähendus eesti keeles.

	m.os.	m.sisseütl.	m.seestütl.	tähendus
koulu				
kerros				
veule				
lelu				
toinen				
kirkko				
nirkas				
kohde				
talvirengas				
laine				
sulkki				
kangas				
musiikkiliike				
opas				
kirje				
veistos				
hyinen				
hidas				
ohje				
patsas				
syhmä				
lakki				
herne				
kauppakeskus				
herkku				
pankki				
vilkas				
tuote				
matkalaukku				
vieras				

2. Kirjuta jutustus linnaekskursioonist. Jutusta *mina-* või *meie-*vormis või mõtle tegelased ise välja. Kasuta kõiki alljärgnevaid nimi- ja omadussõnu nii, et need vastaksid kindlasti tegusõna järel olevale küsimusele ning oleksid mitmuses. Võid lisada teisi vajalikke sõnu. Oluline on, et jutustus oleks terviklik ja selle keel võimalikult mitmekesine. Kui jutustus on valmis, kontrolli, kas kasutasid kõiki antud sõnu. Alusta nii:

Se tapahtui päivänä, jolloin kaikki näkyi kaksinkertaisena.....

I. Kes mida või keda imetles, vaatas, ostis, saatis, kohtas, andis?

Tegusõnad

ihaila *mitä?*

katsella *mitä?*

ostaa *mitä?*

lähettää *mitä?*

tavata *ketä?*

antaa *mitä?*

Nimisõnad

kohde, kirkko, veistos, patsas, laine, koulu, kauppakeskus, kerros, pankki, musiikkiliike

herkku, herne, lelu, matkalaukku, kangas, lakki, talvirengas, tuote, kirje, opas, ohje

Omadussõnad

hidas, vieras, vilkas, toinen

II. Kes millest vaimustus, tüdines, kes millega tutvus, kes kuhu tuli?

Tegusõnad

ihastua *mihin?*

kyllästyä *mihin?*

tutustua *mihin?*

tulla *mihin?*

Nimisõnad

veistos, patsas, kirkko, kauppakeskus, pankki, ohje, kohde, koulu, kerros, musiikkiliike

Omadussõnad

vieras, toinen, hidas

III. Kes millest huvitatud oli või ei olnud, kellele mis meeldis või ei meeldinud, kes kust tuli?

Tegusõnad

olla kiinnostunud *mistä?*

pitää *mistä? kenestä?*

tulla *mistä?*

Nimisõnad

lelu, matkalaukku, talvirengas, tuote, opas, kirje, herkku, herne, kangas, lakki, laine

Omadussõnad

vilkas, hyinen